

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

МОСТОВИЙ АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 342.951:347.73: 334.722:332.012.324(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Ульянов Олексій Іванович,

Одеський державний університет внутрішніх справ,

професор кафедри вогневої підготовки факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Калатур Максим Васильович,

Бюро економічної безпеки України,
керівник управління

кандидат юридичних наук, доцент

Білик Вадим Миколайович,

Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри поліцейського права

Захист відбудеться «21» жовтня 2024 р. об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «19» вересня 2024 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Підприємницький сектор уже давно є об'єктом посиленої уваги з боку міжнародної спільноти. Провідні країни світу вбачають, що без його належного розвитку, зокрема сприяння та підтримки, інші ініціативи щодо розвитку глобальної та національної економіки втрачають свою ефективність. Це зумовлено тим, що окрім аспектів забезпечення реалізації політики зайнятості населення, належно сформована та реалізована державна політика розвитку підприємництва вирішує низку актуальних задач науково-технічного, технологічного й інноваційного розвитку суспільства та держави. Причому головний акцент встановлюється на діяльності малих і середніх підприємств, як таких, що є «двигуном» економічного зростання та соціальної стабільності.

У вітчизняному контексті необхідність сприяння та підтримки розвитку малого й середнього підприємництва була актуальною постійно, більшою мірою навіть не з причин її внеску до забезпечення стійкості національної економіки, а з огляду на виклики та негативні фактори, з якими Україна стикалася на кожному з етапів становлення державності (політичні кризи, нестабільність економічної системи, брак фінансових ресурсів, слабкість інституту державного управління тощо). Сучасний етап також характеризується низкою таких ознак, однак провідним є стан її безпекового середовища, що зумовив наявність каскадних збоїв не лише економічної сфери, а й у соціальній, політичній та інфраструктурній площинах.

Водночас, попри всі виклики та проблеми, що виникли у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України, оцінка поступу, зробленого Україною у впровадженні Акта з питань малого бізнесу (SBA) для Європи, протягом 2020–2023 років досягла середнього показника Східного партнерства¹. Зазначене засвідчує як про усвідомлення представниками влади важливості обрано курсу, рішучості до прийняття рішень навіть у складні часи, так і про низку нагальних проблем, що досі потребують розв'язання, що підтверджує актуальність цього дослідження.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. порушена проблематика тісно пов'язана із сучасними дослідженнями, адже різноманітні питання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні продовжують перебувати у фокусі уваги багатьох дослідників. Серед комплексних праць, що безпосередньо стосуються досліджуваної сфери, можна виокремити такі: О. Апостолюк «Державна фінансова політика підтримки розвитку малого підприємництва» (2017); О. Червякова «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні» (2018); А. Чорна «Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування» (2018); Н. Фролова «Державне регулювання малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект» (2019); А. Омаров «Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні в сучасних умовах» (2020);

¹ Індекс політики щодо МСП: країни Східного партнерства 2024 р. Розвиток стійкості у складні часи. ОЕСР 2023. URL: https://epo.org.ua/downloads/UKR_SME_policy_index_2024.pdf.

Т. Турецков «Державне регулювання малого та середнього підприємництва в умовах європейської інтеграції: регіональний аспект» (2020); В. Стрілець «Забезпечення розвитку малого підприємництва в умовах трансформації національної економіки України» (2021); К. Димидюк «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності в Україні» (2023).

Висвітленню окресленої проблематики сприяли також результати досліджень таких учених, як Т. Альберда, А. Арзуманян, О. Баклан, В. Білик, І. Бойко, В. Боровікова, С. Віннік, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, В. Гончарова, О. Грабко, Н. Губерська, О. Гуменюк, А. Дегтярьов, О. Джафарова, О. Дніпров, О. Дрозд, Є. Дуліба, Н. Железняк, З. Живко, А. Зубко, М. Калатур, Г. Карпюк, О. Кілієвич, В. Ключковська, О. Ключковський, О. Кобзар, Ю. Коваленко, М. Ковальова, Г. Козаченко, А. Корнецький, Д. Кошиков, М. Кравчук, Н. Криштоф, О. Кузьменко, В. Курило, К. Куркова, Т. Куценко, Л. Лукашова, А. Манжула, В. Матола, О. Мертенс, А. Миколаєць, О. Мироненко-Шульган, Л. Миськів, Н. Науменко, В. Новіков, В. Оксінь, А. Осадчий, Д. Парамонов, М. Погрібняк, Г. Поліщук, А. Приходько, В. Селіванов, Є. Соболь, Л. Сорока, Т. Тарахович, А. Ткачук, О. Трегубов, О. Труш, О. Ульянов, К. Фомічов, Н. Харченко, К. Чаплигін, А. Чорна, Т. Шумейко, Ю. Щиголь, О. Юлдашев та багатьох інших. Однак слід зауважити, що представлені роботи не забезпечують всебічного та комплексного розгляду проблематики, яка є предметом цього дослідження.

Таким чином, попри досить якісну джерельну базу, багато аспектів, пов'язаних з розкриттям змісту й сутності адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, залишаються недостатньо розробленими або вимагають адаптації до сучасних викликів, що робить проведення цього дослідження своєчасним і теоретично значущим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з основними положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII; Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р; Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695; Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179; Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366; Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443; Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225; Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня

2022 року № 752; Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218; Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в розкритті змісту й сутності адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні з акцентуванням на аналізі їх достатності, ефективності й відповідності сучасним викликам з приділенням особливої уваги формуванню практичних рекомендацій щодо оптимізації механізму її реалізації.

Для досягнення поставленої мети в дисертації потрібно виконати такі *завдання*:

– схарактеризувати державну політику у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні через призму об'єкта адміністративно-правового дослідження;

– визначити завдання, принципи й напрями державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні;

– розкрити правові засади державної політики у сфері малого й середнього підприємництва в Україні;

– сформулювати поняття та розкрити сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні;

– визначити систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні;

– проаналізувати адміністративні інструменти реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні;

– розкрити адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва;

– з'ясувати особливості взаємодії органів публічної влади та підприємців у процесі реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні;

– запропонувати напрями розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження проведено завдяки використанню низки визначальних загально- та спеціально-наукових методів. За допомогою *методу логічного узагальнення* вдалося синтезувати значну кількість

інформації, роблячи загальні висновки на основі аналізу індивідуальних даних, а *формально-юридичний метод* забезпечив детальне дослідження правових норм, які регулюють цю сферу спільної життєдіяльності, що дало змогу окреслити ключові проблеми в законодавстві та виявити можливі шляхи його вдосконалення. *Діалектичний метод* використано для виявлення протиріч і пошуку шляхів їх вирішення, а метод *кореляційного аналізу* дозволив визначити зв'язки й залежності, які впливають на процедури формування та реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва (розділи 1–3). *Системно-структурний метод* надав змогу застосувати комплексний підхід до вивчення державної політики як системного явища (підрозділ 1.1), розкрити її правові засади у сфері малого та середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.3), а також відповідних суб'єктів, уповноважених на її реалізацію (підрозділ 2.2). Методи *аналізу* та *синтезу* стали провідними під час деталізації складових політики та їх взаємозв'язку (підрозділ 1.1), структурування завдань, принципів і напрямів державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.2), розкриття структури й елементів адміністративно-правового механізму її реалізації (підрозділ 2.1), а також визначення видів та ефективності відповідних адміністративних інструментів (підрозділ 2.3). *Логіко-семантичний метод* сприяв визначенню поняття та сутності більшості з досліджуваних правових категорій і явищ (розділи 1, 2, підрозділ 3.1), а метод *системного аналізу* забезпечив послідовність розкриття загальних аспектів функціональності державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні (розділ 1), її практико-реалізаційного вияву в контексті сформованих взаємодій (розділ 2). За допомогою методів *класифікації* та *групування* сформовано систему завдань, принципів і напрямів державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні (підрозділ 1.2), правових засад її формування та реалізації (підрозділ 1.3), відповідних уповноважених суб'єктів (підрозділ 2.2), їх інструментарію діяльності в цій сфері (підрозділ 2.3), а також оптимізаційних змін вітчизняного законодавства в частині вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні (підрозділ 3.2). Метод *правового прогнозування* сприяв визначенню подальшого розвитку правових засад у цій сфері (підрозділ 1.3), а також формуванню припущень про доцільність внесення відповідних змін до законодавчих положень та оцінки їх майбутніх наслідків (підрозділ 3.1).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших комплексних досліджень у межах науки адміністративного права, що розкриває юридичну природу, значення, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні з акцентом на ключових аспектах, які стримують її розвиток, та способах мінімізації їхнього вияву. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– розкрито завдання, принципи й напрями державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні через європейський та

національний контекст з обґрунтуванням діалектичного взаємозв'язку між ними, що обумовлений залежністю України від європейських стандартів і практик у сфері підприємництва, а також потребою в адаптації та інтеграції цих стандартів до національної правової системи, що вже має позитивний вияв, означений підготовкою реформ у сферах державних закупівель, державного нагляду, доступу до ринків і фінансування тощо, а також активною роботою над прийняттям цільової стратегії для малого та середнього підприємництва;

– запропоновано сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні розкривати через інкорпорацію характеристик адміністративно-правового регулювання/дерегулювання (наприклад, ліцензування, реєстрацію, нагляд і контроль) та правового забезпечення (прийняття законодавчих актів, що стимулюють розвиток підприємництва або спрощують адміністративні процедури), зокрема адміністративно-правового (підзаконна правотворчість, що доповнює та конкретизує основні законодавчі акти), адже такий підхід створює комплексний каркас розуміння взаємозв'язку між правовими нормами й реальними практиками управління розвитком малого та середнього підприємництва в Україні;

– запропоновано розробити й затвердити Порядок здійснення аналізу реалізації державної політики, який як акт процедурного характеру визначатиме механізм провадження цієї діяльності, передбачаючи послідовність реалізації таких дій: 1) збір та аналіз даних – опрацювання інформації про виконання програм і заходів (статистичні дані, звіти державних установ, опитування громадської думки тощо); 2) оцінка відповідності цілям – перевірка, наскільки реалізовані заходи відповідають початковим цілям і завданням державної політики; чи досягнуто поставлених показників та як вони відображаються на конкретних сферах економіки або суспільної життєдіяльності; 3) оцінка ефективності – аналіз використання ресурсів у співвідношенні з досягнутими результатами (порівняння вартості заходів із їх результатами); 4) аналіз результатів і наслідків – визначення коротко- та довгострокових наслідків реалізованої політики, її вплив на економічну, соціальну або іншу сферу, а також узагальнення позитивних результатів і можливості для розвитку негативних тенденцій; 5) виявлення проблем та обмежень – ідентифікація проблем, що виникли під час реалізації політики, та обмежень, які можуть бути пов'язані із законодавчими, фінансовими або інституційними факторами; 6) формування рекомендацій – розроблення рекомендацій для покращення реалізації політики або внесення змін до її структури, щоб підвищити ефективність і досягти більш конкретних результатів;

удосконалено:

– наукові положення щодо наявності відмінностей між термінами «підприємництво» та «бізнес», що дозволяє більш точно ідентифікувати об'єктну складову державної політики стосовно розвитку малого й середнього підприємництва в Україні з узагальненням, що підприємництво є більш загальним поняттям, яке охоплює інновації, створення нових ідей і концепцій, тоді як бізнес фокусується на практичних аспектах його ведення, реалізації цих ідей та отриманні прибутку;

– наукове розуміння системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні як сукупності державних, громадських і приватних суб'єктів, які виконують різні функції в процесі забезпечення її розвитку, однак формують централізовану єдність, що консолідує зусилля кожного з таких задля досягнення єдиної стратегічної мети;

– категорійно-поняттєву визначеність категорій «взаємодія» та «співпраця» у кореляції розкриття їх сутності через діалектичний взаємозв'язок і можливість поглинання змісту юридичної природи похідного явища («співпраця») більш загальним («взаємодія»);

отримали подальший розвиток:

– теоретичні обґрунтування наявності в проєкті Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року низки прорахунків, які можуть загальмувати або взагалі унеможливити її реалізацію (недофінансування, відсутність механізмів належної координації між регіональними та національними рівнями управління, недостатнє врахування регіональних відмінностей діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва, відсутність систем моніторингу й оцінки її виконання тощо);

– наукові положення щодо можливості відмежування адміністративних інструментів суто реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва з-поміж інструментів діяльності публічної адміністрації з огляду на наявність їх чіткої ідеологічної основи (вони мають стимулювальний характер та орієнтовані на підтримку, сприяння зростанню та спрощення умов для діяльності підприємців), які спростовуються твердженням про те, що досліджувана сфера, окрім стимулювання та підтримки, потребує також належного забезпечення контрольних, регуляторних, наглядових та обмежувальних функцій, які є невід'ємною частиною ефективного публічного адміністрування;

– визначені напрями розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні як такі, що репрезентують необхідність оптимізації правової та організаційної основи забезпечення її функціональності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертаційному дослідженні висновки, теоретичні положення та конкретні пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення чинного адміністративного законодавства в частині оптимізації механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окрім її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на трьох

міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки. Робота містить список використаних джерел із 301 найменування на 36 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію результатів дослідження; структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито концептуальні основи формування державної політики в цій сфері, визначено правовий базис, її ключові принципи, завдання та напрями реалізації.

У *підрозділі 1.1 «Державна політика у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні як об'єкт адміністративно-правового дослідження»* розкрито юридичну природу, зміст і характерні особливості правових категорій та концептів, що розкривають сутність заявленої до розгляду проблематики.

Констатовано, що відсутність узгодженості серед наукової спільноти щодо трактування терміна «державна політика» спричиняє наявність різноманітних тлумачень, що можуть значно відрізнятися за змістом і підходами. З'ясовано, що одні дослідники наголошують на значенні державної політики як системи правових заходів, спрямованих на регулювання суспільних відносин (інструментальний дискурс), а інші – акцентують увагу на її функціональній ролі в управлінні державою та забезпеченні правопорядку (функціональний дискурс).

Запропоновано термін «політика» трактувати як вияв взаємодії між окремими особами, групами чи інституціями, які прагнуть прийняти рішення про те, як зробити колективний вибір або розв'язати якусь колективну проблему. Визначено, що державна політика є особливою правовою категорією, яка ідентифікується через систему цілеспрямованих дій і заходів держави, спрямованих на формування, реалізацію та вдосконалення правової системи, що визначає принципи, пріоритети й напрями розвитку права та законодавства для досягнення суспільно значущих цілей і забезпечення правопорядку, що закріплюються в стратегічних нормативно-правових актах.

Ідентифіковано специфіку соціальної природи малого та середнього підприємництва. Зауважено, що в Господарському кодексі України визначено критерії для виокремлення мікропідприємств, малого підприємництва та

великого. Натомість усі підприємства, які не підпадають під ці критерії, є середніми. Критерієм поділу на такі види підприємництва слугують середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) і річний дохід від будь-якої діяльності підприємства. Наголошено, що інші нормативно-правові акти суперечать означеним положенням, адже окрім кількості працівників, для класифікації підприємств має значення не обсяг їхнього доходу, як це визначається в Господарському кодексі України, а балансова вартість активів і чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Доведено, що категорії «підприємництво» та «підприємницька діяльність» можуть використовуватись як синоніми. Водночас підприємництво та бізнес мають низку відмінних характеристик. Підприємництво є категорією широкого об'єктного кола формування основ її ідентифікації. Обґрунтовано доцільність розглядати зміст і сутність цієї категорії в дискурсі загального й конкретного контексту. Загальний контекст репрезентується її інноваційними, ініціативними та ризиковими ознаками, а конкретний – визначає її належність до відповідної правової галузі й галузі наукових знань, що вивчає основи розвитку позначених нею процесів. Констатовано, що підприємництво є однією з центральних категорій господарського права, однак якщо брати до уваги необхідність здійснення захисту конкуренції, підтримки розвитку малих і середніх підприємств, забезпечення сталого економічного зростання тощо, цілком логічним визнано твердження про те, що вона має важливе значення для науки та практики адміністративного права.

Підрозділ 1.2 «Завдання, принципи та напрями державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні» містить результати аналізу цільових аспектів державної політики, що регулює розвиток цього сектору економіки.

Досліджено європейську політику щодо стимулювання та підтримки розвитку малого й середнього підприємництва. З'ясовано, що основний європейський акт у цій сфері («Закон про малий бізнес» – акт для європейських малих і середніх підприємств) визначає чотири базові пріоритети її розвитку, що підтримані необхідністю дотримання відповідних десяти принципів їхньої реалізації. Констатовано, що формулювання цих принципів більш схоже на визначення конкретних завдань державної політики, аніж на встановлення орієнтирів для прийняття відповідних управлінських рішень. Зауважено, що категорія «принцип» у загальному контексті не означена точністю поняттєвої визначеності, а отже, тлумачення цих принципів доречно зводити до запропонованого контексту. З'ясовано, що 2011 року після огляду «Закону про малий бізнес» для Європи було прийнято рішення переглянути встановлені пріоритети, основним з яких залишилося впровадження тесту «спочатку думай про мале» до процедур прийняття управлінських рішень. З огляду на те, що досліджуваний акт є рекомендаційним, прогрес впровадження передбачених ним принципів значно відрізнявся між державами-членами, а тому 2020 року було прийнято Стратегію малого і середнього підприємництва для сталої та цифрової Європи. Вона підтвердила актуальність попередніх пріоритетів, проте доповнила їх необхідністю відповідати вимогам цифрової ери.

У контексті національного рівня уточнено, що завдання, принципи й напрями державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва визначені низкою звичайних і стратегічних національно-правових актів. На основі аналізу їхніх положень сформовано авторський підхід до розкриття системи завдань державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Визначено її принципи в такій варіації: 1) прозорості й відкритості щодо забезпечення доступу до інформації про умови ведення підприємницької діяльності та державної підтримки; 2) справедливості й рівності в наданні доступу до ресурсів і можливостей для всіх підприємців незалежно від розміру підприємства; 3) партнерства між державою та суб'єктами підприємницької діяльності з метою врахування інтересів останніх під час прийняття управлінських рішень; 4) стабільності регуляторного середовища та правових умов ведення підприємництва; 5) орієнтації на досягнення конкретних результатів, зокрема зростання кількості робочих місць і збільшення частки малого й середнього підприємництва в економіці.

Встановлено, що окрім стимулювання та підтримки малого й середнього підприємництва, державна політика в цій сфері має додатковий пріоритет функціональної спрямованості – забезпечення реалізації гарантованого права громадян на працю.

У підрозділі 1.3 «Правові засади державної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні» визначено правовий базис забезпечення її функціональності.

Розглянуто співвідношення категорій «засади», «правові засади», «правова основа» та «нормативно-правові засади». З'ясовано, що для визначення того, на основі яких підстав, передбачених нормативно-правовими актами, здійснюється діяльність відповідних органів державної влади, звертаються до нормативно-правових засад їхньої діяльності. Розкрито наукову думку щодо ідентифікації сутності правових засад, у результаті чого правові засади реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні визначено як систему нормативно-правових актів, що регулюють особливості здійснення підприємницької діяльності в Україні, визначають її основні положення, встановлюють порядок і процедури реалізації державної політики в цій сфері, а також встановлюють принципи, мету, завдання та методи діяльності уповноважених державних органів.

Зауважено, що Конституція України визначає основні принципи економічної діяльності, гарантує свободу підприємництва, рівність усіх форм власності й захист прав підприємців (ст. 42). Норми звичайного законодавства деталізують і розширюють зазначені конституційні засади державної політики у сфері малого та середнього підприємництва.

Аргументовано положення про те, що основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва є державна підтримка, яка реалізується через державні програми. Зазначене підтверджують процедури дерегуляції підприємницької діяльності та формування якісного нового нормативного підґрунтя для ефективного функціонування малих і середніх підприємств.

Сформовану систему правових засад державної політики у сфері малого й середнього підприємництва в Україні зведено до нормативно-правових актів загального, галузевого та спеціального законодавства. Встановлено, що правові засади державної політики у вказаній сфері є достатніми та чіткими. Однак регулярні опитування суб'єктів малого та середнього підприємництва вказують на повторювані скарги щодо аналогічних проблем. Висунуто припущення, що така ситуація зумовлена декларативністю державних програм і стратегій, які не мають належного фінансового забезпечення та контролю за виконанням.

Проаналізовано майбутні положення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року. З'ясовано, що вона включає різноманітні напрями підтримки малого й середнього підприємництва: від фінансової підтримки та кредитування до стимулювання інновацій і розвитку цифрових технологій. Вона також передбачає впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси малих і середніх підприємств, що є важливим для підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках. Зокрема, розвиток e-commerce, автоматизація та оптимізація бізнес-процесів є ключовими елементами стратегії. Однією з важливих складових стратегії є спрощення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування, що передбачає різні форми кредитування, гранти, фінансові гарантії та програми підтримки. Це особливо важливо в умовах обмеженого доступу до фінансів у секторі малого та середнього підприємництва.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий механізм реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» складається з чотирьох підрозділів, у яких визначено поняття та сутність заявленого до розгляду механізму, його основні елементи і складові.

Підрозділ 2.1 «Поняття й сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» присвячено ідентифікації його теоретичних і практичних аспектів.

Проаналізовано наукову доктрину щодо визначення категорій «механізм», «правовий механізм», «адміністративно-правовий механізм». Констатовано, що всі ці механізми мають спільну мету – забезпечення ефективної реалізації правових норм або діяльності певної системи чи процесу. Зауважено, що кожен з них залежить від контексту правозастосування та специфіки діяльності. Причому в юридичному значенні сутність механізму репрезентується через поєднання правових норм, інституційних структур і процедур, що забезпечують досягнення результатів відповідно до мети правового загалом чи галузевого регулювання. Спільним для всіх варіантів розуміння правових механізмів є їхня функціональність, тобто здатність організувати й оптимізувати певний процес, а в досліджуваному випадку – процес реалізації державної політики.

З урахуванням того, що адміністративно-правовий механізм є різновидом правового, підтримано наукову думку щодо необхідності застосування вузького підходу до ідентифікації його юридичної природи, однак з урахуванням специфіки його секторальних завдань. До таких віднесено здійснення адміністративно-правового регулювання та правового забезпечення діяльності суб'єктів малого та

середнього підприємництва, що підтримано гарантіями дотримання їхніх законних інтересів, процедурами спрощення взаємодії з державними органами та застосуванням відповідних заходів відповідальності за порушення суб'єктами владних повноважень законодавства в цій сфері.

З'ясовано, що адміністративно-правове регулювання у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні нині є процесом, що об'єктивує безперервність взаємодії держави та підприємницького сектору в спосіб упорядкування суспільних відносин, які виникають з приводу належного виконання законодавчих норм, дотримання прав та інтересів підприємців, а також створення сприятливих умов для їхнього розвитку. Водночас зауважено, що правове забезпечення у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні є динамічним процесом нормотворчого спрямування, який передбачає адаптацію правових норм до нових викликів глобального, зовнішнього та внутрішнього характеру задля створення умов для сталого розвитку підприємництва, формування ефективної політики зайнятості населення та забезпечення економічної безпеки країни загалом.

Розкрито наукову думку щодо визначення структури адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. З'ясовано, що вчені здебільшого розкривають порушене питання через систему правових (адміністративно-правових) засобів, розроблених і санкціонованих відповідними державними інституціями. Доведено, що адміністративно-правовий механізм реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні має загальну стандартну структуру його змісту, яка охоплює систему правових норм, організаційних та інституційних складових, а також інструментальний і процедурний аспекти реалізації.

У підрозділі 2.2 «Система суб'єктів реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» розкрито інституційний бік порушених питань.

З'ясовано, що нормативного переліку державних суб'єктів як реалізаторів державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні наразі не сформовано. Аналіз нормативних положень дозволив зауважити, що в означеному процесі беруть участь різні інституції як на центральному, так і на регіональному рівнях. Вони можуть безпосередньо чи опосередковано виконувати завдання щодо втілення в правореалізацію заходів державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, сприяючи не лише його підтримці, а й захисту прав підприємців, формуванню сприятливого бізнес-середовища. До таких віднесено: 1) Кабінет Міністрів України – її координатор, який для виконання своїх повноважень наділений можливістю утворення як виконавчих органів влади загалом, так і консультативних та координаційних рад, що спеціалізуються на реалізації його спеціальних функцій (наприклад, Координаційна рада з питань розвитку мікропідприємництва та малого підприємництва забезпечує поліпшення координаційних процедур, підготовку стратегічних рішень та рекомендацій щодо покращення нормативного середовища розвитку цієї сфери, а також виявлення та пошук шляхів вирішення проблем її функціональності); 2) Рада

бізнес-омбудсмена – формально самостійна, однак функціонуюча при Кабінеті Міністрів України інституція, що здійснює захист законних прав підприємців у публічно-правових відносинах; 3) Міжвідомча робоча група з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності – тимчасовий орган при Кабінеті Міністрів України, що має розв’язати проблему регуляторного тиску на бізнес та оптимізувати процедури застосування інструментів державного регулювання господарської діяльності; 4) Міністерство економіки України – відповідає за реалізацію економічної політики, зокрема підтримку та розвиток малого та середнього підприємництва; 5) Державна податкова служба України – суб’єкт реалізації податкової політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, що має забезпечити ефективне адміністрування податків, спрощення податкових процедур для підприємців, створити сприятливі умови для ведення бізнесу, а також надання підтримки підприємцям у питаннях податкового обліку та звітності; вона здійснює також контрольні-наглядові функції у межах сфери свого відання; 6) Державна служба зайнятості України – забезпечує підтримку підприємців у створенні робочих місць і розвитку трудових ресурсів; 7) Український фонд підтримки підприємництва – унікальна некомерційна державна структура, що здійснює підтримку стартапів та інноваційних підприємств за затвердженими Урядом програмами, надає консультаційні та навчальні послуги суб’єктам підприємництва; 8) Національний банк України – здійснює регулювання грошово-кредитної політики та сприяє фінансовій стабільності держави; 9) Державна регуляторна служба України – забезпечує регуляторну політику та спрощення адміністративних процедур для суб’єктів підприємництва. Зауважено, що цей перелік не є вичерпним.

Окремо визначено роль і значення державних установ для розвитку цієї сфери (Фонд розвитку підприємництва, Фонд підтримки малого та середнього бізнесу, Фонд розвитку інновацій, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Національний фонд досліджень України), а також органів місцевого самоврядування.

Щодо недержавних суб’єктів уточнено, що це – специфічний різновид учасників публічного управління, роль яких у механізмах реалізації досліджуваної державної політики є різною. Визначено, що громадські організації виконують роль посередника між державою та підприємцями, забезпечуючи представлення інтересів бізнесу в процесі ухвалення рішень, розроблення політики, а також надаючи підприємцям консультаційну та інформаційну підтримку. Водночас фонди підтримки або консультаційні центри названо донорами дорогоцінної допомоги, які не лише фінансують проекти, а й надають інше ресурсне забезпечення. Доведено, що їхня сукупна діяльність дозволяє створити екосистему, у якій бізнес може розвиватися, адаптуватися до змінюваних умов ринку та отримувати доступ до нових можливостей. Зауважено, що варто налагодити постійний і конструктивний діалог між ними та представниками влади, що сприятиме більш чіткій інтеграції їхніх зусиль у межах загальної стратегії розвитку підприємництва.

Підрозділ 2.3 «Адміністративні інструменти реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» присвячено висвітленню сутності порушеного питання.

Звернено увагу на співвідношення між категоріями «інструменти діяльності публічної адміністрації» та «форми державного управління» як такими, що мають найбільш дискусійний взаємозв'язок. З'ясовано, що традиційна правова доктрина в Україні оперує категоріями «форми» і «методи» державного управління. З урахуванням того, що в сучасній адміністративно-правовій науці з'являються нові підходи, які відображають тенденції розвитку адміністративного права в європейському контексті, підтримано наукову думку, що категорія «інструменти діяльності публічної адміністрації» фактично є новітнім замінником для процесів, що позначались категоріями «форми» і «методи» в контексті реалізації повноважень владних структур.

Висунуто припущення про те, що юридична природа інструментів діяльності публічної адміністрації має відмінні характеристики від інструментів реалізації державної політики. Підтвердженням цього слугував проведений аналіз інструментів, які є застосовними ЄС щодо реалізації політики підтримки загалом та країн, які розвиваються, зокрема. Виявлено, що основну групу з таких формують фінансові інструменти, наприклад, такі як: 1) фінансова підтримка та інвестиції; 2) інноваційно-технологічна підтримка; 3) підтримка регіонального розвитку; 4) підтримка в інституційній реформі; 5) розширення доступу до ринків ЄС; 6) підвищення стандартів праці та якості продукції. Зауважено, що в аспекті ідентифікації категорій «інструменти діяльності публічної адміністрації» та «адміністративні інструменти реалізації державної політики», зокрема у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні, диференційні контексти фактично відсутні. Основна проблема об'єктивується щодо питання співвідношення адміністративних інструментів її реалізації з іншими, що формують систему таких інструментів загалом.

Обґрунтовано положення про те, що адміністративні інструменти реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва є самостійним різновидом групи методів, засобів і заходів, які мають зовнішній вияв та використовуються і впроваджуються для виконання її завдань конкретними представниками публічної адміністрації в цій сфері. Наприклад, Міністерство економіки України реалізує свої функції шляхом розроблення нормативно-правових актів, програм фінансової підтримки, надання грантів і субсидій, управління програмами сприяння підприємницькій діяльності; Державна служба зайнятості України – шляхом реалізації програм із працевлаштування, надання грантів та субсидії для відкриття бізнесу безробітними громадянами, організації навчання та перекваліфікації підприємців і їхніх працівників; Національний банк України – шляхом здійснення контролю за кредитними ставками для підприємців, регулювання банківської системи, сприяння розвитку фінансових інструментів для підприємців; Державна регуляторна служба України – шляхом оцінки впливу регуляторних актів на мале та середнє підприємництво, впровадження ініціатив для спрощення процедур реєстрації підприємств, зменшення бюрократичних бар'єрів; органи місцевого самоврядування – шляхом розробки місцевих програм підтримки підприємництва, регулювання податкового навантаження, надання різноманітних адміністративних, інформаційно-консультаційних послуг та інших різновидів допомоги підприємцям.

У підрозділі 2.4 «Адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва» розкрито кореляцію між процесами застосування відповідних адміністративних інструментів і порядком їх впровадження.

Розглянуто лексичні та семантичні аспекти визначення поняття «процедура». Констатовано, що термін «адміністративна процедура» як похідний з теоретико-правового дискурсу має репрезентувати порядок учинення певної дії, що деталізований у межах нормативної доктрини та підкріплений мірами відповідальності (визнання не правомірною) за порушення поетапності та послідовності її здійснення. Виявлено, що правова доктрина містить різні погляди щодо змісту й сутності цього терміна. Причому єдності в наукових поглядах вчені не досягли навіть після його легального визначення в Законі України «Про адміністративну процедуру».

Зауважено, що положення Закону України «Про адміністративну процедуру» відповідають європейському баченню означеного інституту адміністративного права, однак не враховують вітчизняного розуміння еволюційності становлення публічної адміністрації в Україні, усіх процедур публічного адміністрування, що нині реалізуються її представниками.

Запропоновано адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва ідентифікувати через нормативний контекст, сутність якого зведена виключно до порядків вирішення питань зовнішнього характеру. У цьому контексті основними адміністративними процедурами названо такі: 1) дозвільно-ліцензійні процедури (застосовуються для започаткування та подальшої можливості ведення підприємництва. Загалом це комплекс дій, що має на меті врегулювати доступ до окремих видів діяльності, які вимагають спеціальних дозволів або ліцензій); 2) процедури сертифікації (комплекс адміністративних і технічних заходів, спрямованих на підтвердження відповідності продукції або послуг встановленим стандартам, технічним регламентам або вимогам законодавства); 3) процедури стандартизації (встановлюють єдині вимоги до продукції та послуг, що дозволяє малим і середнім підприємствам пропонувати товари відповідної якості); 4) процедури надання державної допомоги (спрямовані на стимулювання підприємницької активності та розвиток нових видів підприємництва, що мають значення для економіки країни); 5) контрольно-наглядові процедури (забезпечують нагляд за діяльністю підприємців, контроль за якістю продукції та послуг, а також за дотриманням встановлених вимог до ведення окремих видів здійснення підприємницької діяльності); 6) процедури підтримки інноваційної діяльності (спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку інноваційного потенціалу підприємців); 7) процедура аналізу реалізації державної політики (дозволяє вчасно виявити недоліки стратегічного планування для здійснення відповідних корективів).

Розкрито зміст та особливості кожної з таких процедур. Зазначено, що основними етапами процедури надання державної допомоги є: 1) подання заявки: підприємець (або особа, що має намір започаткувати бізнес) подає заявку через портал «Дія» або інші визначені урядом платформи; 2) оцінка бізнес-плану: після подання заявки проводиться оцінка поданого бізнес-плану для визначення

перспектив та відповідності встановленим критеріям; 3) процес відбору: відбір учасників відбувається на конкурсній основі, з урахуванням соціально-економічної значущості проекту, інноваційності й потенціалу розвитку; 4) надання гранту: у разі позитивного рішення заявник отримує кошти у вигляді мікрогранту, які мають бути використані виключно на розвиток чи створення бізнесу відповідно до умов проекту; 5) контроль за використанням коштів: підприємець зобов'язується надавати звітність щодо витрат грантових коштів, а також виконувати інші зобов'язання щодо реалізації проекту.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» складається з двох підрозділів, у яких висвітлено значення та особливості організації і здійснення співпраці між органами публічної влади та підприємцями, а також визначено шляхи оптимізації вітчизняного адміністративного законодавства в цій сфері.

Підрозділ 3.1 «Взаємодія органів публічної влади та підприємців у процесі реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні» присвячено розкриттю порушених питань.

Розкрито особливості ідентифікації сутності терміна «взаємодія» через філософський, соціальний, психологічний і правовий контекст. Визначено, що соціальна взаємодія не завжди відбувається в умовах чіткого погодження цілей або з метою досягнення конкретного результату. Вона може виникати через ситуативний або вимушений характер, коли цілі або мотивації сторін не завжди узгоджені. Доведено, що визнання взаєморозуміння як її ключової ознаки не є доречною, оскільки поза увагою залишаються конфліктні або опозиційні форми взаємодії. Обґрунтовано, що в контексті взаємодії органів публічної влади та підприємців у процесі реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні слід вести мову про їхню співпрацю як провідну форму об'єктивізації взаємозв'язків між ними. Констатовано, що співпраця має на меті досягнення спільного результату, який досягається кооперацією ресурсів на основі домовленостей та узгодження дій.

Встановлено, що в багатьох законодавчих актах загального, спеціального та стратегічного характеру (як чинних, так і ретроспективних) питання взаємодії органів публічної влади та підприємців у процесі реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні декларуються, однак не конкретизуються. Наприклад, до повноважень органів місцевого самоврядування належить право утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, однак процедура їх взаємодії з підприємцями фактично відсутня.

З'ясовано, що під час взаємодії з представниками підприємництва суб'єкти державного сектору стикаються з різноманітними, конкуруючими та потенційно несумісними інтересами, що ускладнює формування ефективних партнерських відносин між ними. Досліджено передовий іноземний досвід у контексті виокремлення практик ефективних партнерських взаємодій між владою та представниками підприємництва. Доведено, що для України є цікавою практика моніторингу впливу на розвиток підприємництва так званих «підприємців-ремігрантів», що особливо актуально в умовах післявоєнного відновлення.

Висвітлено особливості державно-приватного партнерства у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Зазначено, що цей інститут є перспективним напрямом у контексті реформ, спрямованих на підвищення ефективності державного управління (публічного адміністрування), стимулювання інновацій та розвитку малого й середнього підприємництва. Визначено, що це – дієвий інструмент, який забезпечує: 1) мобілізацію ресурсів та залучення інвестицій, що особливо важливо в період обмежених ресурсів; 2) розвиток інфраструктури та інновацій, адже приватний сектор зазвичай є більш гнучким і здатним до швидкої адаптації до нових технологій; 3) навчання та розвиток підприємців через тренінги, освітні програми та надання менторської підтримки; 4) підвищення конкурентоспроможності, адже спільні ініціативи можуть знижувати бар'єри для входу на ринок нових підприємств, підтримуючи розвиток стартапів, інноваційних проєктів і залучення інвестицій. Крім того, це сприяє виходу українських підприємців на міжнародні ринки. Зазначено, що державно-приватне партнерство в цій сфері може, з одного боку, посилити взаємодію між урядом, його структурами й підприємцями, сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, а з іншого – забезпечити акумуляцію достатніх ресурсів для реконструкції та відновлення. Наприклад, успішними формами взаємодії визнано такі, як «оренда з поліпшенням» або «організація ключових послуг». Водночас зауважено, що має функціонувати належний механізм управління фінансовими ризиками.

У підрозділі 3.2 «Розвиток адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні» розкрито способи оптимізації організаційного та практичного аспекту процедур реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.

Виявлено, що органи публічної влади, що реалізують державну політику у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, стикаються з низкою проблем, які гальмують ефективність їхньої діяльності й обмежують підтримку підприємців. До таких віднесено, наприклад: 1) фрагментарність державної політики та слабкість координаційних процедур, адже наявність значної кількості інституцій, які відповідають за розвиток малого та середнього підприємництва не забезпечує аксіоматичну ефективність координації між ними. Це призводить до дублювання функцій і невизначеності щодо відповідальності окремих з таких. Відсутність чіткого механізму співпраці між міністерствами, фондами, державними службами та іншими установами ускладнює процес реалізації політики на всіх її рівнях; 2) недостатня фінансова підтримка – попри наявність державних програм фінансування, грантів, субсидій та пільгових кредитів, їхній обсяг і доступність залишаються обмеженими. Багато підприємців, особливо з малих міст і сільських районів, не мають доступу до фінансової підтримки або не отримують її через бюрократичні перешкоди та високі вимоги для участі в програмах; 3) нерівномірний доступ до інфраструктури, брак розвиненої інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, такої як бізнес-інкубатори, технопарки та акселератори, особливо у віддалених регіонах, обмежує можливості підприємців до розвитку. Основні центри підтримки зосереджені у великих містах,

що створює диспропорції в розвитку регіонального підприємництва; 4) слабка інформаційна підтримка та недостатня консультативна робота, адже багато підприємців не отримують достатньої інформації про можливості державної підтримки, фінансові програми чи консультативні послуги. Відсутність належної комунікації між інституціями та підприємцями обмежує доступ бізнесу до ресурсів і знань; 5) нерівні умови для різних категорій підприємців – державна політика в цій сфері не завжди враховує специфіку різних категорій підприємців, зокрема жінок-підприємців чи підприємців із сільських районів. Недостатня кількість спеціалізованих програм підтримки для цих груп обмежує їхній доступ до ринку та державних ресурсів.

У межах обґрунтування потреби в прийнятті цільової стратегії для малого та середнього підприємництва доведено доцільність: а) прийняття нормативно-правового акта урядового рівня, що визначить порядок укладання меморандумів про взаємодію, співпрацю та взаємодопомогу; б) внесення змін до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» шляхом доповнення її пунктом 10 такого змісту: «посилення взаємодії між малим і середнім підприємництвом та органами влади, в тому числі у цифровому форматі»; в) розроблення та провадження програм підприємницької освіти, до реалізації яких матимуть доступ «цифрові волонтери»; г) впровадження електронної системи моніторингу й оцінки реалізації заходів підтримки малого та середнього підприємництва; д) перегляд та уточнення програм фінансування задля розширення доступу до фінансової підтримки специфічних груп малого та середнього підприємництва; е) розширення програм публічно-приватного партнерства; ж) запуск національної інформаційної кампанії про доступні державні програми, фінансові можливості й регуляторне середовище для ведення підприємництва в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації представлено результати проведеного комплексного аналізу змісту й сутності адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, а також узагальнено практичні рекомендації щодо оптимізації механізму її реалізації. Основні з них такі:

1. Визначено, що складність осмислення державної політики полягає в тому, що це – міждисциплінарна категорія, яка включає не лише юридичні аспекти, а й політичні, соціальні, економічні чинники, які сукупно формують її змістову структуру. У контексті ідентифікації її сутності в прив'язці до сфери розвитку малого та середнього підприємництва в Україні специфіка порушеного питання ускладнюється тим, що кожен з цих чинників є елементом централізованої системи, яка за ідеального сценарію функціонування має сформувати цілісний механізм стимулювання та підтримки розвитку нормативно ідентифікованих відносин комерційної основи, що задовольняють попит на товари й послуги, зумовлений індивідуальними потребами та бажаннями споживачів на державному, регіональному й місцевому рівнях.

2. Виявлено, що на сучасному етапі Європейський Союз, окрім традиційних завдань і напрямів щодо розвитку малого та середнього підприємництва, обрав вектор на інноваційність і цифровізацію з метою досягнення стійкості та збалансованості економічного зростання й соціального розвитку. Аналіз вітчизняного законодавства дозволив визначити, що національний контекст потребує реалізації таких її основних завдань: 1) стимулювання розвитку підприємництва через створення сприятливих умов для започаткування та ведення підприємницької діяльності, зокрема шляхом спрощення процедур реєстрації бізнесу, ліцензування та податкової звітності; 2) надання фінансової підтримки через забезпечення доступу до кредитних ресурсів, субсидій, грантів, створення програм фінансування для підтримки інноваційного та технологічного розвитку малого й середнього підприємництва; 3) захист прав та інтересів підприємців шляхом забезпечення рівних можливостей для ведення підприємницької діяльності, надання правової допомоги підприємцям у справах щодо неправомірних дій державних органів і монополій; 4) підвищення кваліфікації та підтримка підприємців через організацію державних програм навчання, консалтингу, розвитку підприємницьких навичок в опануванні інноваційних технологій. У цьому контексті виокремлено такі пріоритетні напрями: а) зменшення адміністративних бар'єрів і регуляторного тиску; б) формування сприятливого бізнес-клімату; в) боротьба з корупцією; г) розвиток програм державного фінансування, залучення інвестицій та створення спеціальних фінансових інструментів для підтримки підприємництва; д) створення бізнес-інкубаторів, технопарків, інформаційно-консультаційних центрів, що сприяють розвитку малого та середнього підприємництва; е) підтримка підприємців у впровадженні інноваційних технологій, а також у переході до цифрових платформ ведення бізнесу; ж) сприяння експорту продукції підприємствами, пошук нових ринків збуту й інтеграція в міжнародні економічні процеси.

3. Доведено, що майбутня Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року має багато перспективних елементів, таких як інновації, цифровізація, підтримка експорту та фінансування. Однак її успіх залежить від належного фінансування, інституційної спроможності й ефективної реалізації регуляторних змін. Необхідно звернути увагу на регіональну рівність, розробити чіткі механізми моніторингу, адаптувати стратегію до реальних потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва, щоб уникнути поверхового підходу й досягти довгострокових результатів.

4. З'ясовано, що наукова доктрина містить різні підходи до визначення адміністративно-правового механізму реалізації державної політики. Сформовано авторське визначення цього механізму у сфері розвитку малого та середнього підприємництва як комплекс нормативно-правових актів, процедур та інструментів діяльності державних органів, спрямованих на створення умов для розвитку малого й середнього підприємництва в Україні. Запропоновано ключовим аспектом сутності цього механізму вбачати його гнучкість та адаптивність, що дозволяє підтримувати необхідний баланс між регулюванням і дерегулюванням підприємницької діяльності, що вкрай важливо в умовах сучасного економічного розвитку та стану безпекового середовища України.

5. Доведено, що в ситуаціях, коли ринкові реформи були повільними або лише частково запровадженими, інституційний контекст механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні поступово розвивався, набуваючи прихованої стійкості, оскільки уряд все ще має створити рамкові умови для розвитку приватного сектору, щоб він став повноцінним двигуном економічного зростання. Зауважено, що недержавні організації, такі як асоціації підприємців, фонди підтримки, громадські об'єднання та консультативні центри, відіграють важливу роль у забезпеченні взаємодії між бізнесом і державою. Вони не лише надають необхідну фінансову підтримку та освітні послуги, а й сприяють розвитку законодавчих ініціатив, що покращують підприємницьке середовище. Констатовано, що для ефективної взаємодії потрібна чітка координація між державними й недержавними структурами, а також розвиток правового регулювання цієї співпраці.

6. Виявлено, що вітчизняна наукова література не містить положень, які забезпечують комплексне уявлення про конкретні адміністративні інструменти, що є застосовними для реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва. Представлена до аналізу проблематика також ускладнена відсутністю чіткого розмежування між загальними інструментами реалізації державної політики та спеціальними адміністративними інструментами, спрямованими на стимулювання розвитку та підтримку цього сектору. Без відриву від об'єктивності, однак з використанням методу наукового суб'єктивізму, до адміністративних інструментів реалізації державної політики розвитку малого та середнього підприємництва віднесено, наприклад, видання нормативно-правових актів, зокрема програм, планів та актів індивідуальної спрямованості; здійснення сервісних дій, таких як надання грантів і субсидій, рекрутингових, освітніх та інших інформаційно-консультативних послуг, вчинення реєстраційних і дозвільних операцій тощо; взаємодія; моніторинг; оцінка ефективності; прогнозування; контроль та нагляд; застосування санкцій.

7. Встановлено, що відсутність єдності наукового підходу до визначення адміністративної процедури є цілком закономірним явищем. Такий стан речей зумовлений не лише складністю та багатогранністю цієї категорії, а й прагненням науковців зробити внесок у розвиток наукових знань, навіть попри те, що окремі з таких «розробок» мають сумнівний або взагалі недостатньо обґрунтований характер. Це засвідчує потребу у формуванні постійного наукового діалогу із суб'єктами нормо- та правотворення для вдосконалення категорійно-поняттєвої визначеності базових правових термінів, зокрема адміністративних процедур, які не лише слугують основою для формування правомірних відносин громадян з публічною адміністрацією, а й забезпечують стабільність і передбачуваність у правозастосуванні загалом. Визначено, що нормативно визначений підхід до ідентифікації її сутності є доречним у контексті аналізу адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Зауважено, що виокремлення лише зовнішнього спрямування сфери їх застосування значно обмежує її сутність. Наголошено на потребі в розширенні меж нормативного підходу для позначення перебігу процесів, що

пов'язані з регламентуванням здійснення організаційної адміністративної діяльності у цій сфері.

8. Аргументовано положення про те, що взаємодія як явище правової дійсності охоплює різні форми комунікації та впливу між сторонами та не завжди репрезентує наявність спільної мети учасників конкретного взаємозв'язку, тобто їх інтереси можуть різнитися. Прикладом слугують контрольно-наглядові відносини, де контролюючий суб'єкт має на меті реалізувати нормативні положення щодо перевірки стану законності діяльності підприємця, тоді як останній, маючи на меті збереження своєї автономності та мінімізацію втручання в його діяльність, може прагнути до зменшення контролюючого впливу. Інший контекст виявляється, наприклад, в інформаційно-консультативних чи освітніх відносинах, адже учасники такої взаємодії об'єднані спільною ціллю – підвищити обізнаність підприємця щодо правових норм або покращити його навички в конкретному запиті. Зокрема, цей аспект взаємодії формує її специфічний різновид – співпрацю, відсутність протиріч у цілях якої сприяє більшій продуктивності щодо виконання завдань державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Зауважено, що в межах співпраці може виявлятися конфліктологічний вимір взаємозв'язку, який відображає боротьбу різних точок зору в пошуку балансу між ними.

9. Основними напрямками розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні визначено такі: 1) подальша гармонізація українського законодавства та стандартів з законодавством і нормами Європейського Союзу; 2) інтеграція стандартів відповідального ведення бізнесу в Україні; 3) орієнтація на сталий, інклюзивний розвиток та «зелені практики»; 4) спрощення процедур фінансової підтримки, пошук ефективних шляхів розпорядження фінансовими ресурсами, їх акумуляції та розподілу; 5) запровадження інституту «цифрових волонтерів»; 6) орієнтація на залучення талантів до процедур прийняття управлінських рішень, особливо тих, що мають досвід ведення підприємництва за кордоном; 7) розвиток підприємницької освіти; 8) унормування питання порядку укладання меморандумів про взаємодію, співпрацю та взаємодопомогу; 9) пошук і використання ефективних форм взаємодії між малим і середнім підприємництвом та органами влади, зокрема в цифровому форматі; 10) зміцнення інституційного та правового середовища для розвитку державно-приватного партнерства у цій сфері; 11) удосконалення антикорупційного законодавства; 12) оптимізація процедур систем оподаткування; 13) підвищення ефективності правового захисту майнових прав підприємців; 14) зменшення інфляційного тиску; 15) створення чітких і справедливих критеріїв розподілу підтримки малого та середнього підприємництва; 16) нарощування інноваційного потенціалу й забезпечення розвитку інвестиційного законодавства тощо.

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Мостовий А. М. «Підприємництво» як категорія адміністративного права: основні ознаки та критерії визначення. *KELM*. 2022. № 7(51). С. 368–372 (Республіка Польща).

2. Мостовий А. М. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. *Правові новели*. 2023. № 21. Т. 2. С. 202–207.

3. Мостовий А. М. Органи публічної влади, що здійснюють реалізацію державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 768–771.

4. Мостовий А. М. Теоретичні підходи до визначення державної правової політики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 167–171.

5. Мостовий А. М. Участь недержавних інституцій у реалізації державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 125–130.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Мостовий А. М. Процедури сертифікації: зміст та сутність у сфері реалізації державної політики щодо розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публічного права, 2020. С. 132–134.

7. Мостовий А. М. Державна правова політика у сфері розвитку малого і середнього підприємництва: об'єктна ідентифікація. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 131–133.

8. Мостовий А. М. Адміністративна процедура: основні підходи до визначення. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публічного права, 2024. С. 171–173.

АНОТАЦІЯ

Мостовий А. М. Адміністративно-правові засади державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертаційному дослідженні розкрито зміст і сутність адміністративно-правових засад державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Визначено правовий базис, концептуальні основи формування державної політики в цій сфері, її ключові принципи, завдання та

напрями реалізації. Розкрито юридичну природу адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого й середнього підприємництва в Україні, характеристики його основних складових. Висвітлено значення та особливості співпраці між органами публічної влади та підприємцями, а також визначено шляхи оптимізації вітчизняного адміністративного законодавства в цій сфері. У контексті прийняття цільової стратегії для малого та середнього підприємництва обґрунтовано доцільність, наприклад: а) прийняття нормативно-правового акта урядового рівня, що визначить порядок укладання меморандумів про взаємодію, співпрацю та взаємодопомогу; б) внесення змін до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» шляхом доповнення її пунктом 10 такого змісту: «посилення взаємодії між малим і середнім підприємництвом та органами влади, у тому числі в цифровому форматі»; в) розроблення та впровадження програм підприємницької освіти, реалізацію яких забезпечуватимуть «цифрові волонтери»; г) впровадження електронної системи моніторингу й оцінки реалізації заходів підтримки малого та середнього підприємництва; д) перегляд та уточнення програм фінансування задля розширення доступу до фінансової підтримки специфічних груп малого й середнього підприємництва; е) розширення програм публічно-приватного партнерства; ж) запуск національної інформаційної кампанії про доступні державні програми, фінансові можливості й регуляторне середовище для ведення підприємництва в умовах воєнного стану.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, державна політика, малі та середні підприємства, механізм реалізації політики, підприємництво, розвиток.

SUMMARY

Mostovyi A. M. Administrative and Legal Framework for Public Policy on Development of Small and Medium-Sized Enterprises in Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The thesis study reveals the content and essence of the administrative and legal framework for public policy on the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine. The first section outlines the conceptual foundations for the formation of state policy in this area, identifies its legal basis, key principles, objectives, and directions for implementation. The second section is devoted to identifying the legal nature of the administrative and legal mechanism for the implementation of state policy in the field of small and medium-sized business development in Ukraine, as well as characterizing its main elements and components. The final section highlights the significance and peculiarities of organizing and conducting cooperation between public authorities and entrepreneurs, as well as identifying ways to optimize domestic administrative legislation in this area.

The main directions for the development of administrative legislation concerning the improvement of mechanisms for the formation and implementation of state policy in the field of small and medium-sized business development in Ukraine are defined as:

1) further harmonization of Ukrainian legislation and standards with EU laws and norms; 2) integration of responsible business conduct standards in Ukraine; 3) focus on sustainable, inclusive development and “green practices”; 4) simplification of financial support procedures, searching for effective ways to manage financial resources, their accumulation, and distribution; 5) introduction of the "digital volunteers" institute; 6) focus on talent engagement in decision-making processes, especially those with business experience abroad; 7) development of entrepreneurial education; 8) regulation of the procedure for concluding memoranda on interaction, cooperation, and mutual assistance; 9) searching for and using effective forms of interaction between small and medium-sized enterprises and government authorities, including in a digital format; 10) strengthening the institutional and legal environment for the development of public-private partnerships in this area; 11) improvement of anti-corruption legislation; 12) optimization of taxation systems; 13) increasing the efficiency of legal protection of entrepreneurs' property rights; 14) reducing inflationary pressure; 15) creating clear and fair criteria for the distribution of support for small and medium-sized businesses; 16) enhancing innovation potential and ensuring the development of investment legislation, etc.

Keywords: administrative and legal principles, state policy, small and medium-sized enterprises, policy implementation mechanism, entrepreneurship, development.